دەق لە نـــــــوان دەردە دە و شیعریەت دا.. کاروان حەسەن

زەرمان قسە لەسەر شیعرکردووە و بەردەوامیشین، هەتاکوو دەقی باش و خراپ هەبێت لەکێنووە و وتار بەردەوامیان دەبێت لەسەر شیعر، من خەم ناژانە خوێنەری شیعرم و بەردەوامیشم، ئەوە حەز و خولیایەکە و بە شیعر هەمە، بەیە کە جارجار قسەیەک لەمە شیعر دەکەین بەو مانایە نییە کە خەم پە زانا و ئەو بوارە بێت بەکوو زیاتر وەک خوێنەرێک ئەو سەرنج و بۆچوونانەم دەخەمە ڕوو. لەڕووە با تەزەک لەگەڵ ئەو دەقانەی دەیخەمە ڕوو ئاوەزان بین و بزانین ئەو دەقانە کامانەیان شیعرن و کامانەیان شیعر نین و تەنیا وشە ڕیز کردنن و هیچ مانا و چێژەکی شیعرییان نییە و بنووسی ئەو چەند وشانە تەنیا خەی خاڵیکردەتەوە و ئەو وشانەی خستووەتە پاڵ یەکتر و ناوی ناون شیعر!

بەهار هات و
زستان بارگەی پێچایەوە
زەوی کاڵەی سەوزی پێشی
نەرگز و بەیبوون ڕوایەوە
چیا مەندیلی سپی فڕێدا
جگە و کانی ژیایەوە.(1)

ئەم دەقەی سەرەوە بەر لە هەموو شتێک خاڵییە لە هەرچی شیعریەتە، چەند وشەیەکی ئاساییە و نووسەر وەک هەواڵێک ڕایگەیاندووە، وەک داشتنێکی قوتابییانی قۆناغی بنەڕەتی وایە و هیچی تر.

ئەسپەکەم بووکی بەهارم
ئای کە جوانی لەبەرچاوم
هەچۆن جارە لەت ئەڤانم
ئەبیە هەوێنی خەیاڵم
نییە وەک تۆ لەبەرچاوم
بەڵێ ئەسپی ئەرخەوانم
بەڵام سووربی یار ئەرخەوان
هەچۆن جوانبی لەبەرچاوان (2)

لەو دەقەیاندا ئەگەر سەرواکان لابدەین کە (بەهارم، چاوم، ئەڤانم ، خەیاڵم، چاوم ، ئەرخەوانم، چاوان، ئەرخەوان) تەنیا چەند قسەیەکمان گوێ لەدەبێت و هیچی تر، ئەوەی تەزەک ترپە و ئاوازی داوەتە شیعرەکە ئەو سەروایانەن، ئەویش تەنیا وەک خوێندنەوە

ئەگەرنا هیچ چەژ و جوانی و شیعریەتێک نابینیت.
کەتەم خەش ویست
هەرچی گلەپی
سەرتەلی شەقامە
ئیرەییان دەبرد
بەو عیشقە ساوا زەر بەتامە. (3)
ئەو چەند ستایە لە بەندی بەندبەژان دەچێت و پەیوەندی بە شیعرەوە نییە. لە هەرچی جوانی و شیعریەت و ئەستاتیکایە خالییە. دەقی شیعری ئەبە خاسیەت و تایبەتمەندی خەی هەبە و چەژ و مانا و جوانی پەخش بکات.
ئەی کچەکەی هووباری بەفر
خەوەتگاکانی ئەم بەهارە
دەروەشەکانی بەفر
تەونەکانی ئاوریشم
شوەن هەگرانی ماچ
هەمووبان دەەن
عەشق
لەدووکەی جگەرە دایە
ناونیشانی خەەمەشە.(4)
ئەم وشانەی سەرەوە هیچ شیعریەت و چەژێک نابەخشن و بەهیچ جەرەک ناکەونە سنووری شیعرەوە.
لەم سەردەمەدا وشە ەیزکردن لەفەەمی شیعر (یان شیعری وشە ەیزکردن) بەتە دیاریدەیەکی سەردەم.(5)
بەداخەوە ئەو جەرە وشە ەیزکردن و ئەو ەستە بە سەروبەرانە وایان کردووە شیعر لەبەرچاوان بکەوە و خوەنەری شیعر لە شیعر بتەرە بەهەی ئەو بە سەر و بەری و بە سانسەرییەی لەبەواری چاپکردن بە شیعر هەیە.
بەپەی قسە و بەچوونی ەیچارد هەبەت ئەو دەقانەی سەرەوە هەرگیز بەلای شیعردا ناچن، بەکوو زەر دووریشن لە شیعر چونکە ئەو پەی وایە و دەە: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چەژبەخشینە بە گوەگر))(6) کەواتا ئەو دەقانەی سەرەوە کە خالین لە چەژ ، لە وشە ەیزکردن زیاتر هیچی تر نین. چونکە هەگری هیچ یەکێک لەخەسەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر نین.
زەربەی لەکەەر و نووسەرانی بواری شیعر لەسەر ئەوە کەکن کە شیعر دەبە چەند تایبەتمەندییەکی هەبەت بە ئەوەی بچەتەسنووری شیعر و لەبازنەی شیعربوونەدا جەگای خەی بکاتەوە، یەکەمین خاسیەت و تایبەتمەندیش بریتییە لە زمان، بەام چەندی دیقەت دەدەم و لەی

ورد دەبمەوە لەو دەقانەی سەرەوە بەهیچ شێوەیەک کار لەسەر زمان نەکراوە بەڵکوو بەزمانێکی زۆر سادە و ئاسان چەند وشەیەک لەدوای یەک ئیزکراون و خراونەتە پاڵ یەکتر و ناویان ناون شیعر!
حوسێن لەتیف لە کتێبی عەقڵی شیعریدا دەڵێت:(شیعری نوێ لەڕاگەی تەم و مژەوە لە ڕاگەی بەپەنهانی گوتنی شتەکانەوە دەیەوێت ڕاگری لە گشتیبوونەوەی خەی بکات. وەکو چۆن فەلسەفە بە زمانی ئاسان ناوترێتەوە شیعریش بە زمانی سادە و ڕوون نانووسرێت).(7)
ئێستا با سەیری دەقێکی تر بکەین و بزانین چۆنە؟

توامەوە وەک مەم
لە بەردەمی خەم
ڕۆ بەدی ناکەم
نە بە لای چەپ و
نە بە ڕاستەوە
بەدەست هەستەوە
ئەقڵم وەستاوە
بەدیار گزنگی
بەیانی چاو مەستەوە
سەبوریم نایە
بەم هەڵبەستەوە.(8)

شیعریەت و ئێستاتیکاو چەژی ئەم چەند وشە بە دوای یەک هاتووە لەکوێیە؟
درەنگ هاتی نامیلکەیەکی تری یەکێک لەو بەناو شاعیرانەیە کە پەیەتسی لە هەڵەی ڕێنووس و مانا و ڕستەسازی، نووسەری ئەو نامیلکەیە نەدەبوایە هەرگیز ئەو وشە سواو و سادانە چاپ بکات بەڵکو دەبوایە بوستە و زیاتر بخوێنێتەوە و ئینجا بڕوای بچێتەنو دونیای شیعر، چونکە ئەو نووسەرەی لە شیعر تە نگات و نزانە خاسیەت و تایبەتمەندیەکانی شیعر چەنن ناتوانە ببێتە شاعیرێکی سەرکەوتوو، بەڵکوو وەک نووسەری چەند وشەیەکی سادە و بە مانا و سواو و بە چەژ دەناسرە.
سەیری ئەم دەقە بکەن و خەتان بریاری کۆتایی لەسەر بدەن.

لەو ڕۆژەی منت تەنیا کردوە
بروا کە خەشیم بەچاوان نەدیوە
وەک عاشقان جەژوانم نەبینیوە
لەبەر کەمەگا لەدوورەوە تەم بینیوە
بریار دەدەم دوای تە چاو و دەم کوڕ بکەم
تا قیمەت دە بکەس خەش نەکەم .(9)

ئەو دەقە جگە لەوەی بە چەژ و جوانیە، پڕ لە هەڵەی ڕێنووسیشە،

شیعر بە بچوکترین هەژی رێنووس مانا و واتای وشەکان دەگۆڕێ بەڵام ئەم برادەرە لەو نامیلکەیەدا یەک دەقی نێنووسیوە بەبێ هیچ.
ئەم جۆرە دەق و دیالۆگ و سەدانی تری وەک ئەمە پێیان ناوترێ شیعر بەڵکوو چەند وشەیەکی لەدوای یەک هاتووی بەجۆرێک لەسەروا بەستراونەتەوە، ئەویش بەبێ پێتمەکی خۆش و چێژ.
(مەرجی شیعریەتی هەر دەقێک دەربڕینی ناباو، وێنەی ناباو ، تەمای ناباو ، گوتنی بە تەم و مژە، کاتێک بڕ تێکستێکی شیعری دەکەوین کە هیچ کام لەمانەی تێدا نییە، ئەوا جۆرێک لە نائومێدی سەرهەڵدەدات)(10) لەلای خوێنەر بڕامبەر بە شیعر.
ئەگەرچی شیعر لەسەردەمی ئێستادا زۆر و بڕە و بەرهەمی کرچ و کاڵ زۆرە و لەبڕامبەریشدا بەرهەمی جوان و باش و پڕ چێژ و جوانی هەن و ئەوە ناگەیەنێ کە بەرهەمە جوانەکان پشت گوێ بخرێین و وەلایان بنرێین، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بەرهەمێک لای من جوان بێت بەڵام تۆ پێت باش نەبێت و هیچ چێژی لێ نەبینیت بەڵام ئەمەش هەژیەیە و زۆربەی شیعری باش و پڕ چێژ و جوان خوێنەر بە لای خۆی هادەکەشێت. کەواتا ئەو شیعرەی چێژ و تامەکی تایبەت دەبەخشێت لە خوێندنەوەدا ئەوەیان خوێنەر گەش دەکات و مەیلی خوێنەر بەخۆی دەبات، وەبە پێچەوانەوەش بە شیعری خراپ و بە چێژ و مانا. بۆیە لەم بارەوە نووسەر و لەکەرێری بواری شیعر ئارام سدیق دەڵێت: دەکرێت ئاماژە بەوە بدەین کە هەموو دەقێکی شیعریی وەکوو یەک بڕ خوێنەر ناکەوێت. هەر دەقێک بەجۆرێک بڕ خوێنەر دەکەوێت، چونکە نهێنییەک لە زمان و وێنە و تەکنیک و ئایدیای دەقەکەدا هەیە.(11)
کەواتا هەموو لەکەڵەر و شیعر ناس و شیعر دۆستان لەسەر ئەو ڕایەن کە تایبەتمەندی سەرەکی و بنەمای شیعری باش زمانێکی باش و پڕ وردەکاری و کارکردنە لە بەتەی زماندا لەناو شیعردا هەروەک پاڵ ڤالێری دەڵێت: (شیعر زمانە لەپگای زمانەوە)(12) ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە شیعر بە زمانێکی پوخت و پڕ لە هونەر و تەکنیک و کارکردنێکی ورد لەسەر زمان دەبێتە شیعر .
لەگەڵمانبن و با سەیری نموونەیەکی تر بکەین لەو دێردە دانەی کە قسە هەڵدەگرێت و نابێت پێی بوترێت شیعر بەڵکو دەقێکە خاڵی لە چێژ و تەکنیک و جوانی. ئەوەتا نووسەر دەڵێت:
ئەی خواکانی جوانی
هەواڵ بنێرن
بە ئەو دیارامە
کەوا ئارامی نەهێشتم
چ بڕۆ و چ بە ڕێژ
کە لەو نامەیە جێ ی هێشتم

ئ‌ی خواکانی جوانی
د‌زانن وو‌ا‌تم
ئ‌و شو‌ن‌ی‌ ی‌ک‌مین جار ک‌ ه‌ناس‌ و ماچی پ‌ ب‌خشیم
ئ‌ی خواکانی جوانی
من ‌ازی د‌ب‌م ب‌شوانی
ز‌ر پ‌ر‌ش‌ د‌ردی دووری
چی بک‌م ل‌د‌ست م‌جبووری(13)
و‌ک خو‌ن‌ر‌ک چی چ‌ژ و خ‌شی و جوانی‌ی‌کت ل‌و د‌ق‌ بینی؟
‌استـ‌ شیعری نو‌ پ‌ی‌و‌ست نی‌ی‌ ب‌ ک‌ش و س‌رواو‌، ب‌‌ام ئ‌ب‌ پ‌ی‌و‌ست ب‌ ب‌ زمان‌کی قو‌ی پ‌ ل‌ جوانی و ورد‌کاری زمانی و ‌‌وانب‌ژی و ت‌کنیک.
لورانس پیرین د‌‌‌ت : (شیعر گوشراوترین و چ‌ترین ش‌و‌ی ئ‌د‌ب‌ ک‌ زر‌ترین شت ب‌ ک‌مترین وش‌دا د‌ر‌د‌ب‌‌‌ت).(14) ک‌واتا ئ‌ب‌ ل‌ شیعردا زمان ل‌ خزم‌ت واتادا ب‌ت ب‌و مانای‌ی چرکردن‌و‌ی زمان ب‌ب‌ت‌ ه‌ی د‌ربی‌نی زر‌ترین مانا ب‌ ک‌مترین وش‌، ئ‌م‌ش مانای ئ‌و‌ی‌ ئ‌ب‌ شاعیر خ‌ی ل‌ قو‌ی و چ‌کردن‌و‌ی زماندا ببین‌ت‌و‌ و د‌ق‌ک‌ی نووسی‌و‌ی‌تی سنوری د‌ق‌ک‌ی ئاسایی ب‌‌‌ت و بچ‌ت‌ خانی شیعری‌‌ت و شیعر بوون.
ئ‌و‌ نمـوون‌ی‌ک‌ی تـر د‌نین‌و‌ ل‌سـر ئ‌و قسـان‌ی سـر‌و‌مان و بزانین ئ‌و د‌ق‌ ب‌ ک‌ش و س‌روای‌ چ چ‌ژ و جوانی‌ک‌مان د‌دات‌.
چ ‌‌گای‌ک ؟
ن‌م‌ئ‌زانی ب‌ ک‌و‌م ئ‌ب‌ات !
ب‌ناچاری گرتم‌ ب‌ر
پ‌شب‌ک‌ بوو ل‌ن‌و‌ان د‌ و
قاچ‌ ل‌رزی‌و‌کان و س‌ر
‌‌گای‌کی دوورم ب‌ی
بینیم ئ‌وا ‌‌نیشاند‌ر‌ک و‌ستاو‌
د‌‌‌ی ب‌ چاو‌‌‌وانی منـ
ل‌و ج‌گ‌دا دانراو‌
ب‌ه‌و‌اشی ل‌ی چووم‌ پ‌ش‌و‌ وتم:
من ز‌ر ماندووم
ز‌ر ش‌ک‌تم
ز‌ر ئ‌ترسم ؟
ف‌رمووی ل‌چی؟
وتم : ل‌ ج‌ و جان‌و‌ر .(15)
من نازانم ئ‌م د‌ق‌ چیر‌ک‌ یان شیعر ؟
چونک‌ هیچ ه‌ست‌کی شیعری‌‌ت و چ‌ژ‌کی ت‌دانی‌ی‌ ک‌ بیخات‌ قا‌بی

شیعریییەت، ئەم جۆرە دەقانە بە زۆر خراونەتە ناو سنووری شیعرەوە و نووسەری ئەو جۆرە دەقانە نازانم چۆن ڕێگا بەخۆیان دەدەن ئەو جۆرە وشە ڕەزکراوانە چاپ بکەن و شانازی پێوە بکەن!
یەکێک خۆی بەشاعیر بزانێ و بەرهەم چاپ بکات نابێ هەندێ بە ئەزموون بێت و هەر وشەیەکی کەوتە بەر زار بیان خاتە پاڵ یەکتر و ناویان بنێت شیعر، ئەمە خۆی کارەساتێکە لە شیعردا، ڕیزکردنی چەند وشەیەکی سادە و ڕەوان لە شێوەی چیرۆک و بەسەرهاتێک نابێتە شیعر بەڵکو دەردەدڵکە و نووسەری ئەو دەقە لەگەڵ خۆیدا دەیکات، خوێنەر بەداخەوە بە ئەو کارەست و بەسەرهاتەی کە بەسەر ئەو برازایەی نووسەر هاتووە، بەناو ناکرێ ئەو دەقە سادە و ساویلکە و خاڵی لە شیعریەت و چێژە بە شیعر ناوزەد بکەین. ئەوتا خەرمان بگزادە لە نامیلکەی (لەگەڵ ئازارەکانم)دا لە دەقێکی سەیر و چیرۆک ئاسادا دەڵێ:

شێوە لە شێوانم
خوێنە ناخۆش بوە مەوانم
لەناکاو چاوم هەڵهێنا
بینیم بەیانییە
ووتم ئەخەی، ئەمە خەونە
ڕاست نیە
کەچی نەمزانی لە پێکا
زەنگی تلفۆن لە درا
ووتیان سنوور زۆر
سووتاوە
ئاگر لەگیانی دا بەربووە …
کە بیستم ئەم هەواڵە
خەریک بوو سەکتە بگرم
بەوالەوە
دووری وولات نەیدا
مرازەکەم
تا تیماری کەم برینی
برازاکەم
بە ماوەی سێ چوار ڕۆژ
نزام دەکرد بەشەو
بەڕۆژ
تا یەزدانی گەورە
لەمان نەستێنێ ئەو گوڵە…
فرمێسک ڕژان و دوعاکانمان
نەیدا مرازی هیچ

لایەکمان
ئاخ ، داخی گران لەبەر
برینی قوڵ
ماڵئاوای کرد لەمان
سنووری گوڵ (16)
لەکۆتایی ئەم بەشەدا ئەو دەقە شیعرییە یەکێک لەو بنووسانەتان بۆ دەگوازمەوە کە خۆشی نازانێ چی نووسیووە و باسی چی دەکات!
خۆ شاعیر نابێ وەک مریشک بێ
تەنیا چەند پارچە شیعرێکی پێ بێ. (17)
تێبینی : لەو دەقانەدا هەڵەی ڕێزمانی و ڕێنووس زۆر هەیە بەڵام من وەک خۆیانم نووسینەوە بێ ئەوەی خۆنەر بزانێ نووسەری ئەم دەقانە چی خستووەتە بازاڕەوە.

کاروان حەسەن ـ هەولێر
(2023-5-17)

سەرچاوە و پەراوێز.
(1)ڕازی دێ، بەختیار صادق پیرداود، چاپی یەکەم 2007، چاپخانەی ڕۆشنبیری، ل 32.
(2)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 27.
(3)ئەیوب کوردی، تابلۆیەک ، چاپخانەی شەهاب ، 2105، ل 49.
(4) جیهانگیر حەمید بەرزنجی، ئەوارێیەک شیعرەکانم ناگەڕێنەوە، 2021 ، ل 150.
(5)محسین ئەحمەد عومەر، مرۆڤکی تر ، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم ـ 2011، ل 37.
(6) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب اللە(بەدار) ، چاپی یەکەم ـ 2013، لەبەاوکراوەکانی (نارین)، ل 18.
(7) حسێن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 34.
(8) باڵا و بەیسا ، ئاکۆ شارەشی، چاپی یەکەم، 2020ـ سلێمانی ، ل 32 .
(9) درەنگ هاتی ، کاربین سەلام ، 2020، چاپی یەکەم ـ سلێمانی، چاپخانەی دیلان ، ل 48.
(10) حسێن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 25.
(11) ئارام سدیق، زمان و شیعریەت ، کارکردن لەسەر ئەزموونی

شیعریی یازدە شاعیری دوای ئاپەرین. چاپخانە ئەندەشە، چاپی یەکەم ـ 2017 ، ل 8.
(12) لادان لە شیعری لەتیف هەمەت دا ، ناز ئەحمەد حەمە سەعید ، سلەمانی ـ 2013 ، چاپخانەی بینایی ، ل 39.
(13)مەفرەق عەبدولواحد پیرداود، جارێکی تر ژانی غوربەت، چاپی یەکەم ـ 2015، چاپخانەی دارا ، ل 47
(14)شیعر و ئازادی ، هەڤپەیڤینی شاخەوان سدیق لەگەڵ هێبەوار سیوەیلی، سالی چاپ 2020، لەبلاوکراوەکانی هێکخراوی زریاب. ل 34.
(15) فریاد هەسەکی ڕوحی من، کوستان (غەمسار) چاپی یەکەم ـ 2011، چاپخانەی هێژهەڵات، ل 14 .
(16)لەگەڵ ئازارکانم، خەرمان بگزادە، چاپی یەکەم ـــ 2015، کوردستان ـ هەولێر ، ل 25، 26.
(17)تحسین شێخ محمد، هێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 72.

ئەڕۆ بۆ ئاست دنیا کاول دەبەت کاتێک کەسێک "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامدەدات؟.. وەرگەرانی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد

ئەوەی کە بە "خیانەتی هاوسەری" ناودەبرێت، بە یەکێك لە گەورەترین جۆری بەوفاییەکان لەقەڵەم دەدرێت لە پەیوەندی خێزانیدا.
سەیر لەوەدایە کە ئەم تاوانە دیدەکی زۆر کورتبینانەیشە. ئاروزووی سێکسی ئینسان وزەیەکی هێتا بێی بەهێزە. هەربەیەش ئیمکانی ئەوە هەیە کە هاوکات کێکیش بخەیت و لەیشت بمێنتەوە. ئەم پوختەی پەیامی "قسنا پرکەفیچ"ە لە لاپەڕەی کولتووری " داگێنز نیهێتەر"دا. دەربینی ئەوەی کاتێک کیك هەمووی خورا ئەوە شتێکی بێگانەیستە کە هیچی لە نامێنتەوە . بەڵام خواردنی کێکێک و مانەوەی کەمێکی لە زمانی سویدیدا، وەک ئاماژەیەک بە بوونی ئاگری هێبژاردنێکی دیکە لە دەخێکی واهیدا لێکدەدرێتەوە.
بەر لە خوێندنەوەی ئەم وتارە

دربینی "خیانەتی هاوسەری" وەک چەمکێک بە سەرنجڕادان لەوەی کە کەسێک لە پەیوەندییەکی خۆشەویستیدا ، کە لە زمانی کوردیدا بە پەیوەستدەبێتەوە بە پەیوەندییەکی هاوسەرییەوە، مەیلی بۆلای کەسی سێیەمدا دەچێت، هەتا بڕیی دربینەکی بارگاویکراوە بە کۆمەڵێک بۆچوونی نێگەتیف. "خیانەت" ئاماژەکان دەباتەوە بۆ سەر جەنگ ، ئەنجامدانی کارو کردەوەیەک کە زیانی خراپی دێوە تا ئاستی مردن و کوشتن نزیکدەخاتەوە. لادان لەو پەیمانە کۆمەڵایەتییانەی کە لادان لێی، ئینسان هووبەووی سزای تووندەکاتەوە. کاتێکیش جەندرمە بینراو و نەبینراوەکانی پارێزەرانی شەرەف لە پشتەوە ئامادەییان هەبێت، ئیدی دربینەکە هەندەی دی خوێناوی دەکات بەرلەوەی بڕگەیەکی یاسایی لە ناوپەڕگرافی سزاکانەوە خێی نیشاندابێت.
لە کاتێکدا لە زمانە ئەورووپییەکاندا، دەرئەنجامەکانی ئیم کردەیە وەک لای ئیمە بارگران ناکەوێتەوە و زیاتر لە پەیمانشکێنییەک نزیکدەبێتەوە کە لە خراپترین دەخکاندا بە جایبوونەوە تاوانبار دەبێت.
من کاتێک گوتم لە گەرانییەکەی ماملە دەبە کە شیعرەکەی هەمن دەچڕێ:
لە نەو کوردا نەبوو پەیمانشکێنی
لەکوێ فەر بووی گوتم پەیمانشکاندن.
هەستدەکەم کە دربینی "پەیمانشکێن"ی دربینەکی دروستتر بێت بە "خیانەتی هاوسەری". چونکە لە ڕاستیدا دربینەکانی وەفاداربوون و بەوەفایی کردکی باسی خیانەتی هاوسەریی پێکدەهێنێت و لە کۆمەڵگای کوردیدا جگە لە تووڕبوونێکی ڕەمانسیانەی ناو گەرانی و شیعری ئاشقانە هیچ زرنگانەوەی خیانەت بەو دەرئەنجامە نیگەتیفانەوە لادەی کەس بەرهەمناهێنێ.
بۆلام "خیانەتی هاوسەری" کە لە ڕاستیدا جۆرێک لە پەیمانشکاندنە لەبەرانبەر بەڵێندانەکەدا بە یەکێتری لە پرسەی پێکەوەنانی خێزانیدا، ئەگەر کۆمەک ئاقلانە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ، دەکرێ بڕجایبوونەوەیەکی سادە کەتایی پێ بێت بە ئەوەی دەمانچە و تۆڵەسەندنەوە و ستیگمای کۆمەڵایەتی بەرهەم بێنێ: "ژنەکەی فلانە کەس لەگەڵ کوڕەکەی فیسارە کەسدا دەستی تێکەڵکرد و بێ دەرچوون" .
من لە وەرگەرانی ئیم وتاردا، "خیانەتی هاوسەری"م بەکارهێناوە لەبەرانبەر ئەو کردەیەدا کە لە پەیوەندییەکی پێکەوەییدا، لایەنێکی پەیوەندییەکە بە ئاشکرایان بنەهێنێ، پەوەندی لەگەڵ کەسێکی دیکەدا بەرقەرار دەکات. ئەویش وەک لەبەر ئەو ڕاستییە سادەیەی کە هیچ دربڕینێکی تر شک نابەم بە وەرگەرانی چەمکەکە. ئەگەرچی من پەموایە لە زمانی خەرهەلاتییەکاندا و لە یاساکانی ئیم ولاتانەدا

چەمکی خیانەت بەکاردەبرێت. ئەم وتارە هەنگاو بەهەنگاو بەتێروانینێکی نادراماتیکیانە بە سەرنجدان لە کردەیەکی واهی.
هەنگاو "خیانەتی هاوسەری" هیچ شتێک نابێت جگە لە کۆتایی خۆشەویستیەک و دووبارە دەستپێکردنەوەی خۆشەویستیەکی دی. ئەوەی کە لەم نەوەدا وندەبێت، تێرەفکی ئەم هاوکێشەی پێکهاتووە، واتە یەکێکیان. بەلام خۆشەویستی درێژە بە ژیانی خێی دەدات لەگەڵ کەسێکی تردا. ئەو پرسیارانەی لەم وتارەدا دەکرێن، ئازاردەرانەیە بەوەی ئەم پرسیارە دەخاتە ئاستی کردنەوە و دانپانانێکی ئاشکوانەیشی تێدایە کە زۆر کەس جورئەتی وەلامدانەوەی نییە.
لە زمانی کوردیدا دەربەینی: بەشێرەفم لەگەڵ ئایش دا وەک خوشک و برامان لێهاتووە" باشترین دەربەینە بۆ نامانی هیچ تراووسکەیەکی سێکسی و حەزو ئارەزوویەک بۆ یەکتری سەرەرای مانەوە لە نەوان ئەم چوارچێوە پێکهاتووە ژیانییەدا.
دەکرێ مەردی ئایش ئەم وزە خۆشەویستی و حەزە سێکسییە لە کەسێکی دیکەدا ببینێتەوە؟ دەکرێ ئایش چاوی بەلای کەسێکی دیکەدا بچێت و هەستبکاتەوە کە کەسێک ئارەزووی بۆی هەیە و دەکرێ ئاشق بێتەوە؟ ئەوەی لەم وتارەدا دەستی بە دەبرێت، هێک ئەم باسەیە. بەڵام لە کێنتێکستێکی سویدیدا. بەڵام لەرێش لە سوید وەڵامکان بەسەر بەرکانی "بەڵێ" و "نا" دا دابەش بوو بوون.
ئەم پرسیارە، بە وەلامکانی ئایان نا نادرێتەوە. بینینی وێنەیەکی واهی بە هەشی یان سپێتی، ئاستی جەدەلەکان قفەدەکات. دەکرێ وەلامکان هەنگی غەیری هەش و سپی لەخێی بگرێت، ئەمەش لە هاستیدا، کەتایی جەدەلی ئەم باسە بوو لە لاپەرە کولتوریەکانی هەژنامەکانی سوێددا. واتا بینینی نیگایەکی لەم جۆرە بە تێروانین لە پرسیارەکە.

ئێرە بە هاست دنیا کاول دەبێت کاتێک کەسێک "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامدەدات؟

نووسینی:Vesna Prekopic

وەرگێرانی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد

بلاوکراوە لە رۆژنامەی بەیانیان: Dagens Nyheter

لە باری تیرییەوە زۆر ئاسانە لە هەموو شتێک دنیا بیت. دواتریش لەو جیهانە واقعییە ئاهەزدا هادەستیت و بێت دەردەکەوێت کە هیچ نازانیت.
هەتا نەکەویتە دەخێکی کەنکرێتەوە لە پێوەند بە هەبژاردنەکدا، کە تیایدا هەلبژاردنەکە نە هەشە و نە سپییە، بەلکو کەمێک

خەڵەمێشیە، ئینسان بەی دڕناکاوەت کە تە کەیت.
"خیانەتی هاوسەری" یەکیك لەو حاڵەتانەیە. کاتێک گەنج بووم، قەناعەتەکی بەهەزم هەبوو کە قەت لە "خیانەتی هاوسەری" نابوورم و سووریش بووم لەسەر ئەوەی کە قەت خەم ئەو کارە ناکەم.
لەو کاتەوە تا ئیستا، هەم خیانەتم لەکراوە و هەمیش خیانەتم لە کەسانی دی کردووە.
هەتا چووبەتمە تەمەنیشەوە، زیاتر بیرم لەوە کردەتەوە کە بۆچی "خیانەتی هاوسەری" تا ئێستاش بە یەکێک لە بنەوفایی گۆڕەکانی ناو پەیوەندیی خێزانیی لەقەڵەم دەدرێت؟
من تەدەگەم کە ئەمە دەربارەی جێگای خێزانیەیستیە لە دروستکردنی پەیوەندی خێزانیەیستیدا کە تیایدا پەیوەندی سیکسی بە تایبەت وەک پێشمەرجی پەیوەندیەکە سەیردەکرێت.
ئەمە ئەو دراوە گوومانهێنەگرتووەیە کە هەستە سیکسیی و چالاکیەکان، دەبە تەنیا و تەنیا لەوەدا بن. ئەگەر ئەم چالاکیی و هەستە سێکسیانە، هاوبەشکردنی شوێنکی دی، کەواتە هەڵەیەک لە پەیوەندیەکەدا هەیە وبێگەی کەتای خێزانیەیستیە.
سەیر لەوەدایە کە ئەم دیدە زۆر کورتبینانەیە، لەسەر بنەمای ئەو دیدە هەمانسیەوە بنیاتنراوە کە ئەوە بە تەنها یەک ئینسانە کە دەبە هەموو پێداویستیەکانی ئینسان ڕازی و جێبەجی بکات.
من پەموایە کە ئەمە ئیمکانی نییە و قەناعەت بەخەمان دەکەین کە دەکرێ وابە و ڕازیبوونی خەمان ڕادەگەنین بەوەی کە هەمانە.

سوید بە یەکێک لە سێکولەرترین دەوڵەتەکانی دنیا هەژماردەکرێت. بۆشاییەکی گشتی، دەگمەن ئاینییەکان دەستنیشانکەری ئەوە نییە شەوازی ژیانی تایبەتی خەمان و بەها هاوبەشە کەمەلایەتییەکان دەبە چێن بن. تەنانەت ماڵەکەی کەسایش، قبووڵکەری پێداویستیەکانی ئینسانی ئەمڕی لەخێدا جێکردەتەوە و بە کەسانکی غێری ئاینیش، لە ڕێگای ڕێکخستنی کەی نووسەران و کەنسیرتی جاز و کەرسی فەلسەفە و تەراپی ئەنجیلەوە، کەیسا بەتە باخچەی کولتوری کاتی ئازادی ئینسانەکان. لەگەڵ ئەمانیشدا، هەستدەکرێت کە قسەکردن لە "دە فەرمان"ەکەی موسا، هەشتاش لە وشیاری ئەمەدا بە تەواوەتی چەسپیوە و نەوە لە دوای نەوە دەگوزڕێتەوە. ئەمە بە ئەوەی ئەوە لەبەرچاوبگیرێت کە کەسەکە هاوسەرگیری کردبە یاخود نا.
مەبەست لە دوو لە دە فەرمانەکەی موسا:" تە نابە خیانەتی هاوسەرگیری ئەنجام بدەیت" و" تە نابە حەزت بچێتە سەر ئافرەتی نزیکی خێت و .....هیچ شتەکی نزیکی خێت". (وەرگێڕ)
ئەوەی کە سەرنجی منیش ڕادەکێشە ئەم "حەز"ەیە. لەو ڕۆژەوەی کە

وزەی ئارەزوو و حەز لە منی داوە ئەگەرچی لەناو پەیوەندی پێکەوەیی خەیشمدا بووم، من بەشوێن ئەو پرسیارەوە بووم کە بە دەبێ ئەم ئارەزوو سێکسییە جلەوبکرێت کاتێک ئەمە بەشوێن ئازادی ناو پەیوەندییەکە و ئازادی ناو چەندەها کایەی دیکەی ژیانەوەین. من ئەژ بەرژەوەندی ئەو قەناعەتەم لا دروستدەبێت کە ئەم وزە و ئارەزووە دەبێ وەک ئامێکی ئەرێنی پێ بدرێتەوە بۆ جیا لە کۆنترۆلکردنی.
هەموو ئەوانەی کە ئەم وزەیەیان تاقیکردۆتەوە، کە هەنگێ کەسانێک بۆ عاشقبوون ناوی بەرن، دەزانن ئەم هێزە داوای تەسلیمبوونێکی تەواوەتیت هەیدەکات. ئەم هێزە لەشکان دەخاتە لەرزە و بۆ هیچ بەربەستێک بەرەو لای یەکیان رادەکشێ.

من زۆر جاران لە ئاخاوتن لەگەڵ هەندێک لە هاوڕێکانمدا باسم لەم ئەزموونی نەبوونی کۆنترۆڵ بەسەر دەخەکەدا کردووە. یاخود ڕاستتر باس لە هەستی پەبوون لەوەی کە دەبێ بەیاردەرانە بەشوێن ئەم ئارەزووەوە بم.
بەڵام ئایا ئەمە بەڵگەی ئەوەیە کە من بەوفایم لەبەرانبەر هاوژینەکەمدا ئەنجامدابێت؟ بەگوومان وەڵام بە ئەرێیە بەڵەبەرچاوگرتنی ئەو نەرم و بەهایانەی لە کەمڵگادا هەن. بەڵام بە من، وەڵامەکە بە نایە ئەویش لەبەر ڕەشنایی ئەو قەناعەتەی کە ئەم جازبییەتەی باسیدەکەم، لە ناو ئەو پەیوەندییەوە سەری دەرنەهێناوە کە من ئێستا تیایدام.
لە یەکێک لە بەشەکانی " دەربارەی خیانەتی هاوسەری" بەرنامەی" مانی فەلسەفە"ی کەنانی یەکی ئادیەی سویددا، "کاترین ئەندرسۆن" کە سەیسیلۆگ و لێکۆڵەرەوەی پرسیارەکانی سیکسوالیتێت، دەربارەی ئەو تەوانینە دەدوە لە پەیوەند بە "خیانەتی هاوسەری"یەوە کە وەک بەوفایی، پەیامنشکێنییەک سەرنجی لێدەدرێ. ئەو ئەم دیدو سەرنجدانە دەبەستێتەوە بە خیال یان ئایدیای "پەنەگەیشتن"وە . بە ئەو، ئەوە شتێکی دیکەیە کە گەنجان دیانەوێ و دەتوانن لەگەڵ کەدا سەرجێی بکەن، بەڵام کاتێک گەورە دەبن، ئامانجی بەرزی "پێگەیشتن " یان گەورەبوون، دەبێتە پێکەوەبوونی دووکەسیانەیە. من پەموایە "کاترین" راستی هەیە کاتێک ئاماژە بەوە دەدات کە ئەمە داوایەکی کەمتر لە گەنجان دەکەین، بەڵام هاوکاتیش دەربینەکەی ئەو ، جارێک لەسادەکردنەوەی تێدایە لە پەیوەند بوونی کە پێی دەوترێت، "پێگەیشتن" . چونکە ئەو ئەم پرسەیە لە جێوکردنی غەریزەکانی لەشدا دەبینێتەوە. کاتێک عەقڵ دێتە ژوور، پاڵیک بە حەزکانەوە دەنرێت، ئەم دەربینە بەکورتییەکەی ئەوە دەگەیەنێت. ئیتر ئەم گەمە نابەرپرسیارانەیە دەگەڕێت بۆ یارییەکی جدی. بەڵام

بۆ من دەربڕینی "پەگەیشتن" یان گەورەبوون ، وەک تێگەیشتنەکە لە پێبردن وکەشفکردنی بوارە جیاوازەکانی دیکەی ژیان بۆ بە گوێدانە ئەو سنووردارکردنانەی ئەوانی دیکە دەیانەوێ دایبنێن. لێرەدا خاڵەکی ئەخلاقی لە ئارادایە کە دەبێ کارەکی هەڵەیە بۆ ئاگاهانە ئازار بە کەسەکی دیکە بگەیەنی. لە ڕاستیدا هەرواش کاتێک وەفاداری لە پەیوەندییەکدا درزی تێدەکەوێت.

نووسەری دانیمارکی " لونی فرانک" لە کتێبەکەیدا:" خۆشویستن، سەبارەت بە سروشتی خۆشویستی" دەنووسێ: بەوەی لە ئەستادا پەیوەندییەکانمان لە لایەن خەمانەوە هەبەژەردراوە و لەسەر خۆشویستی بنیاتنراوە، بگوومان ئازارەکی سەختتر دروستدەکات بۆ ئەو کەسەی کە "خیانەتی" لێبڕانبەردا دەکرێ. بۆ کورتییەکەی، تۆ خەت منت هەبەژاردووە، من، لە ئێستایشدا کەسەکی دیکە هەڵدەبژێری. بۆیەش ئاسانە وەک بەسووک سەرنجدانەکی خۆشویستی خەت بۆ من سەیربکرێت."

بۆ تێروانینی فیلەسوف " یاکوب ڤڕک مەستەر" لەهەمان پڕۆگرامی "مانی فەلسەفە"ی رادیۆی سویددا، ئەمە جۆرەکی دیکە لە ئازارە کاتێک ئینسان پێیدەزانێ کە ئەوی دیکە "خیانەتی هاوسەری" لێبڕانبەردا کراوە بۆ بەراورد بەوەی کە ئەوی دیکە پەیوەندییەکە کاتایی پێدەهێنێت و جیا دەبێتەوە.

ئەمەی دواییان لە باری مەراقەوە دروستە. ئاخر ئینسان هیچ بڕپرسیارێتییەکی مەراقی نییە کە لە پەیوەندییەکدا بێت، بۆیەش هیچ کارەکی هەڵە ناکات کاتێک کاتایی پێدەهێنێ. بەڵام کردەوەکە جیاوازە کاتێک کەسێک "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامدەدات.

بەڵام ئایا ئەمە لە واقیعدا ڕاستە کە ئینسان بڕپرسیارێتییەکی ئەخلاقی نییە لێبڕانبەر ئەو پەیوەندی یان خەزانەی کە هەیبژاردووە کە بەشێک بێت لێی؟

سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە ئەم دید و بۆچوونانە هەشتا درێژە بەتەمەنی خۆیان دەدەن لە کاتێکدا نەرمی دوانەیی پێکەوەبوون ڕۆژانە لە لاوازبوونی خۆیدایە. بە نموونە خەزان پێکەوەنان لەمەدا کارەکی بگوومانەوی نییە، چ وەک وەک پرۆژەیەکی پێکەوەژیانی دووکەسی ژنێک بە پیاوێک.

لەمەدا شیوازەکان هەندە زەرن کە ناوهێنانی وەک خەزانێک کە لە منداڵانی پەیوەندییە پشوویەکانی هەردوو تەرەف پیکهاتووە وهەموان پێکەوەن، یان مەدلی خەزانی هاوڕگەزی هەردوو تەرەف یان ئەو دایکانەی کە منداڵیان لە ڕگەی IVF وە دروستکردووە. سەیرکە لەوەدایە کە هەشتاش کەسانێکی زەر هەن کە پێیان سەختە کە جیاکاری لە نێوان ئارەزووی سێکسی وئەو پەیوەندییە مانگامییە کەمەلایەتیدا

بکەن کە هەیانە. (مانگامی بواتای رێپەدان بووی کە پیاوێک تەنها بۆی هەیە ژنێکی هەبێت. پێچوانەی پۆلیگامییە کە بە فرەهاوسەری ناسراوە و لە کوردوستاندا بە فرەژنی ناسراوە. لە کاتێکدا لە هەندێک کولتوری تردا پۆلیگامی فرەپیاوەش دەگرێتەوە.) وەرگێڕ.
دەوترێت کە پیاوان زۆر جار پەنادەبەنە بەر "خیانەتی هاوسەری" لەبەر پەداویستییە سیکسییەکانیان. لە کاتێکدا بە ژنان لە خراپی ئەو پێیوەندیدایە کە لە ناویدان.
ئەگەر ئەمە بەمانای ئەوە بێت کە پیاوان دەتوانن جیاوازی لە نێوان ئارەزووی سیکسی و مانەوە لەنێوان هەمان پێیوەندیدا بکەن، من ئامۆژگاری ژنان دەکەم کە فێربین و ئەوە ببینن کە ئەوانیش دەتوانن ئەم جیاوازییە بکەن، ئاخر هەردووکیان، ئارەزووی سیکسی و پێیوەندییەکە دوو پەداویستی جیاوازبێیەک پەدەکەنەوە.
بەگوومان دێیەها هەکار هەن کە وادەکات پێیوەندیت بە تەنها بە تاکە کەسەکەوە هەبێت. پێیوەندییەک کە تیایدا هەستەکان و سەقامگیری ئابووری، بڕپرسیارێتی و هەگری بە پرسیارەکانی یەکدی بە تایبەت لەگەڵ کەسەکدا کە بە قوڵی خۆشویستییەک لە نەواندایە و ئینسان دێیویت تا کۆتا بێت. بەڵام وەک چۆن پزیشکی دەروونی وتەراپەفتی پێیوەندییەکان "ئەستێر پارێل" باسیدەکات، لەوانەیە ئەوەی کە خۆشویستی و شەهوەتی حەزلێکردن بەرهەمدەهێنە هەمان شت نەبن". ئەوەی کە ژیانەوە بە حەزی ئینسان دەبەخشێت و هەموو ئەو شتانەی دی کە ئەرێتیک لەنێوان ئینسانەکاندا دەگۆشنێتەوە، لە زۆر کاتدا ئەو شتانەیە کە خەزان لە بەرانبەریدا سەرسەختانە خەپارەزی لەدەکات.
ژیانی خەزانی، دووبارە بەرهەمهێنانەوە، رەتین و دەرئەنجام دەخوازێ. لە کاتێکدا ئەرێتیک، لەسەر ئازونیاز، پێشبینینەکراوی و سەپرایس دەژی. ئەمە بۆشک لە قسەکانی خانمی بەلجیکی "ئەستێر پارێل" لە لە رۆژنامەی "داگێنز نیهەتەر"ی رۆژی ۱۰ دیسیمبەری ساڵی ۲۰۱۷دا. ئەو ئاماژەش بووە دەداتەوە کە بەچوونی هاوسەرگیرییەکی پڕلە سزەمیشە پە لە دژایەتی بووە.
لە کتێبی:" ترس لە فڕین"ی "ئەریکا یۆنگ:دا کە بە یەکێک لە کلاسیکییەکانی ئازادی سێکسی لەقەڵەمدەدرێت لە ساڵی ۱۹۷۳دا، ئەو ڕێگر کەسێک پیاوەکەی خۆیشی خۆشبوویت، ناکرێ ئەوە نەهێنرێتە پێشچاو کە ڕێژەک دە سیکسکردن لەگەڵ ئەودا هیچ لەزەتێکی تیانامێنی و لە خواردنی پەنیرێکی شل دەچێت. خواردنی ،جۆگایەک دەگرێ بەلام تەزوویەک بە گلاندەکانی تام و چێژدا ناهێنێت و تووشی لەرزلێهاتنت ناکات.دوای ئەوەش ئینسان ئارەزووی هاتنی

ڕۆژکی دیکە و تامکی دیکەی لێزەتبەخش دەکات."
لەو دەچێت ئەستا زەرتان بێن: بیبەوە و تەوای بکە!
ئاخر پەیوەندییەکی خەزانی دەکرێ پێ بێت لە ئیرەتیکاش سەرباری منداڵ، جلشۆتن، قاپشۆرین و هەموو ئەو ماندووەتیانەی دیکە کە دەکرێ وەزە سێکسییەکان وەبەرزبکات. ئینسان دەکرێ کارکی زیاتر لەگەڵ ئەودا بکات. لە راستیشدا هەروایە، ئینسان دەبێ بەتەنگ پەیوەندییەکەوە بێت و کاری بێ بکات بەڵام چی دەکەیت کاتێک هیچ حەزێک لەیەکتریدا نابینرێتەوە؟ دەکرێ ئینسان جیا بێتەوە لە کاتێکدا ژیانکی خۆشویستانەیشیان پێکەوە هەیە؟ وەڵام بێ ئایە ئەگەر ئینسان پییوابێ بەختەوەری لە پەیوەندییەکەدا لەسەر سێکس ئاوستاوە و بە سێکس شایانی درێژپێدان نییە، باشرێ کە جیابوونەوە هەبژەردرێت. ئەگینا ڕەگاچارەکێ دەبێتە ئەوەی درێژدان بە پەیوەندییەکێ بەبێ سێکس و گەڵان بەدوای سێکسدا لەدەرەوەی پەیوەندییەکەدا. من پێموایە کە "ئەستێر پیرێل" ئاستەکات کە سەزداری و پەیوەندییەکی درێژی پێکەوەیی ناکرێ بەیەکەوە ببەسترێن. لانی کەم هەشتنەوەی وەک ئەوەی کە دەبێ. من پێموایە کە ئەمە دەبێ وازبنێن لە گاڵتەکردن بەو خەیاڵەی کە ناکرێ پەیوەندییەکی سەزداری بێ هەمان شێوازی عاشقبوونەوە بهەڕێتەوە کاتێک قۆناغی عاشقبوون بێ یەکتری بڕەو کاڵبوونەوەی خەی دەچێت. لەو دەچێت ئەم سەزداریە تووندوتوڵە لە دەرەوەی ئەم پەیوەندییە بەردەوامەی ئەستادا بێت.
هەر ئەمەش کە وادەکات خەڵکانێکی زۆرلەم هەستپێکردنەدا بەشداربن. بێ "لەو فرانک"، ڕەژەی ئەوانەی کە جارێک ئەم کردەوەنەیان ئەنجامداوە- لە خەڕتاوادا دەگاتە نەوان ١٥٪ و ٧٥٪، بەگوومان بەڵەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە چۆن دەکرێ "خیانەتی هاوسەری" پێناسە بکرێت. ئاخر چەندەها هەکاری جەراوجۆر هەن ئینسان والەدەکات پێناە بەرێتە بەر "خیانەتی هاوسەری". ئەو لەپەیوەند بوونەوەی کە بەچی خەی "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامداوە بەمجۆرەی خوارەوە تاقیکردنەوەی خەی دەگێڕێتەوە: " لە دەخی ئەمریکادا، کەیسکانی خیانەتی هاوسەری زیاتر لەسەر حەز و تامەزرۆیی بێ ئەوەی دی بووە وەک لە سێکس و هەندێکی دییان لەسەر دەخی هەستکردنە بەوەی دی لە کاتی سەرخۆشبووندا". من پێموایە ئاستییەکی زۆر لە دەربڕینەکەی ئەودا هەیە و هاوکاتیش هەستکی هەر ئاوا سەرخۆشانەیە کاتێک دەتەوێت کەسێکی دیکەت بووێت.لەوانەیشە هەر لەبەر ئەوەیە بێ ئەوەی تە بەبێت بێ کەسێکی دیکە ، ئەوەی کە خۆتی ئاستەقینەیت. یانی بوونەوە بێ خۆ.
ئازووی سێکسی وزەیکی هەتا بێیی گەورەیە. ئەمە خەمان پێ

بەختەوەرترە کاتێک هەست بە وزەی خۆویستی دەکەین. بۆیە دەبە خەمان پێ بەختەوەر تر بێت کاتێک لە ژیاندا بە جارێکیش بێت هەست بەم وزە گەورەیەی خۆویستی بکەین. تە کاتێک کەسێک دەبینی کە ئازووی لێتە و تش بەهەمان شێوە، بە دوای ئەم تەوژمەدا بۆ. ئاخر ئەم هەستە بە هەموو کەسێک بەدارناکرێتەوە.
ئەوش بزانین کە ژیان کورتە. لە تەمەنی درێژی ئینساندا، بە هیچ دووددێیەک کەسانێک پەیدا دەبن و دەنسەرە کە ئینسان ئازووی سیکسی بۆیان هەیە، لەگەڵ ئەوشدا نامانەوێ ئەم حەزو ئارەزووەی خەمان بەجێبگەنین چونکە پەمانوایە کارێکی نەکردەیە کە ئارەزووە ەحی و جێستەیەکان دەکرێ ازی بکرێن. یان هەر لە بناغەوە پەمانوایە کە کارێکی وا ئیمکانی کردنی نییە، چونکە ئەمە یەکێک لە گوناحەکانە. بەڵام وەک چۆن ئیمکانی هەبووە و هەیە کە نەرمەکانی خەزان دەبە چۆن چەنی بێت و تیکبشکێنرێت، بە هەمان شێوەیش دەرفەتی ئەوە هەیە کە شەبەقێکی گەورە بکرێتە جێستەی ئەو تەروانینەی کە پەیوایە ناکرێ کێکێک بخەیت و لێت بمەنێتەوە. بڵام بەچی ناکرێت؟.
لینکی وتارەکە لە ڕۆژنامەی DN
1- Är det verkligen hela världen att vara otrogen? – DN.SE

(ئیتر چاویلکەکانمان لە چاومان خشتردەوێت.. لاودین لوقمان

زیرەکی دەستکرد،جیا لەوەی شێشکی زانستی و تەکنەلۆژیە،دەکرێت دەستپێکی شێشی دەستکردکانش بێت بەسەر ئەسەدا،لەزیرەکی دەستکردەوە سەربکەشێت بە واقعی دەستکرد و ئەزمووونی دەستکرد و ژیانی دەستکرد.
قی ئاە((virtual reality) یەکێکە لە کەرستە پێشکەوتووەکانی ئەمە و بەهای بەسترانی بە زیرەکی دەستکردەوە،چاوەوان دەکرێت لە ئایندەدا گشەسەندنی زیاتر بەخێوە ببینێت.
قی ئاە داهێنراوێکە کە دەتوانیت لە ێگای چاویلکەیەکی گشە فراوانەوە،هەر ژینگەیەک کە ئارەزووی دەکەیت، بیبینیت و ئەزمووونی بکەیت،هاوکات لە ێگای کەمێک کەرستەی فیدباکەوە کە لە جێستەت دەیبستیت،جوە و کردەکانت پەیوەست بکات بە جیهانی مەجازی و وەک

بەشێک لە واقع مامۆستای لەگەڵدا بکەیت.
جیا لەوەی دەکرێت بە کەمێک شەواز یارمەتیمان بدات،هاوکات دەکرێت هەوبەوی کەمتر کەشی گەورەی ئێنتەلەجیمان بکاتەوە.
کەشی دەستکردەکان ئەوەیە،کە بە ئەگەرێکی زۆرەوە تەنها لەوەدا ناوەستێت کە هێندی یاریدەدەرێک و هاوکارێک ببینێت وەکو زیادکراوێک بە ئەزموونەکانمان،بەڵکو هاستەوخۆ هێندی پشبەکارێک دەبینێت و جێگای ئەسپەکان دەگرێتەوە.
هەنگێ دوور نەبێت کە لە داهاتوودا جیاوازییەکانی واقع و واقعی دەستکرد هێندە کاڵەو ببێت،ئیتر لێکی جودا نەکەینەوە،یاخود بەهۆی سەزمانەوە بە واقعی مەجازی گرنگی بدەوە نەدەین کە کامیان هاستقینەیە.
وێنای بکە کاتێک کەسێک ،مرۆڤێکی ئازیز و خۆشویستی لەدەستدەدا،لەبری ئەوەی زەبری واقع قبووبکات و ئازاری نەبوونی بچێژێت،ئیترلە هێگای چاویلکەیەوە،لە واقعی مەجازیدا ژیانی لەگەڵدا بکات و پێکەوە نوکتە بگێڕنەوە و قاقابکەن،یان پێکەوە بچن بە شوێنگەلێک کە یادەوەریان تێیدا هەبووە و ئەو خواردنانە تام بکەنەوە کە پێکەوە ئارەزویان کردووە.
لەهەمان کاتدا بەهۆی فیدباکەکانەوە هەمان هەستی بە بگوازرێتەوە و هەمان جۆشخرۆشی بایەلەجی تێیدا هووبدات کە لە واقعدا دەیچێژێت.
یان تەوەک مرۆڤێک کە کەمێک ئارەزوو و خوونی جەراو جەر بە ژیانەوە دەبینیت،هەنگێ ئیتر زەر پەویست نەکات تەمەنێک لە هەوەدان و کێنەدانی بە تەرخانبکەیت هەتا پێی بگەیت،بەڵکو لە هێگای چاویلکەکەتەوە ئەزموونی دەکەیت و پەرشیکەت دەوەتەوە.
گەر سەرنج لە ئایدەلەژیستەکش بدەین ،ئەو واقعە دەستکردەی کە لە هێگای کەمێک گوتار و حیکایەتکەوە فانتازیای پێوە دەکرد،ئەستاوەک واقعەکی بەدیهاتوو و شکۆگرتوو،دەتوانێت تێیدا بژێت و جیهان بەوشەوازە ببینێت کە ئەو دەیەوێت،ئیتر لە هێگای واعیزەکانشیەوە،مانگانە یان هەفتانە فایلی نوێ دابگرێت و لەبری گوێگرتن لە جیهانبینیەکان، خۆی بینەر و سوبەکتێکی چالاک بێت لە جیهانەکەدا ،بەهەمان شێوە دەکرێت ئەزموونی بینینی بەهەشت بکات و ئەوانەشی کە لانێن و لایانداوە لە هێگاکە، لە دەرەخدا بیانبینێت و شایەدی گەکەشانیان بێت.
هەنگێ ئیتر هەر وتارێک یان پەرسەکتیڤێک وەکوو فەیمەکی ئایدیایی، پێتینەشەی ئەوەی هەبێت ،ببێت بە جیهانێک و فەزایەک کە ئەزموون بکرێت و سوبەکت چالاکانە ژیانی تێدا بکات.
هەر بەڵام،گەر ژیانکردن لە واقعی دەستکرددا هێندە ئاسان و بەچێژ و بە تراوما بێت،بۆچی دەبێت ئەزموونی ژیانێکی قورس و

تاوی واقعی ئاستەقینە بکەین؟
ئیدی هەستە دەستکردەکان و یادەوەریيە دەستکردەکان لە واقعەکی دەستکرددا کە بە پێی خواستەکانی ئەمە دادەڕژێت،ویستراوتر نابێت لە واقع؟.
لە داهاتوودا کە گریمانە دەکرێت بەهەی پێشکەوتنی مرۆڤ هەشمەندەکانەوە چەندین ملیۆن کرێکار بێکار بکەون،چونکە لە بنەمادا ئەوان خاوەن کار نین هەتاوەکوو مرۆڤەکان هاوکاریان بکەن و کارەکانیان بۆ بەڕێوە ببەن،بەڵکوو کارەکەرەکەن و ئەمەش کە مرۆڤەکان باشتر کارەکان ئەنجامدەدەن، ئیتر جێگەڕ و بێکار دەبن،بەهەمان شێوە دەبێت پێشبینی ئەوە بکەین کە لەدەستدانی کارەکانمان بەهەی زیرەکی دەستکردەوە،تاکە هەڕەشە نیە کە ئۆگۆری ڕووداني هەبێت، بەڵکو دەشێت حەقیقەت و بەرکەوتن بە جیهانێکی مرۆسەن لە دەست بدەین و دەستکردەکان جێگایان بگرنەوە.
ئیتر بە هەر کارێک کە دەتەوێت ئەنجامیبدەیت، پێویستت دەبێت بە هەشمەندی دەستکردو و دیقایسە هەشمەندەکانەوە،ئیتر لە بری جیهان ،جیهانەکان بونیان دەبێت و لەبری واقع واقعەکان بونیان دەبێت،هەر کامیانش کە لەگەڵ ویست ئارەزووەکانی تەدا دەتەوێ ئەویان هەڵدەبژێریت و لەوێدا دەژیت.
مەنگە ئایندەیەکی هەجگار دوور نەبێت ،کە وامان لێبێت،چاویلکەکانمان لە چاومان خۆشتر بوێت.
□

شەرعییەتی داهێنان و شەرعییەتی هاوکاتیبوون.. نەژاد عزیز سورمێ

ئەگەرچی لەسەرەتادا زەرمان خۆشویست و بەخۆشەویستی ئەو و چەند سومبولێکی دیکەی ئەدەبیاتی فەلەستینی گەرانیمان بۆ چێین ، بەڵام کاتێ ئەویش نەیتوانی لەبازنەی شۆڤێنیایەتی ئەزەلییان دەربازی بێت و بە هەر هەیەك بوو لە تاکە شیعرێکی کە بۆ (کوردستان)ی نووسیبوو پەشیمان بووەوە ، ڕووبەندەکان زیاتر داماڵران و حەقیقەتی چەهرە و

سیمایان وەك زەرجاری دی پتر دەرکەوت… لەگەڵ ئەوەشدا – مەحموود دەروێش – ی شاعیری فەڵەستینی لەو قسەیەیدا کە دەڵێ: دەبێ شەرعییەتی شیعر و داهێنان بەگشتی و شەرعییەتی خەبات و هاوواتیبوونی سوودبەخش لەگەڵ هەاوردەن ، ڕاست دەکا..
لەو ڕوانگەیەدا هەوەستەیەك پێویستە ، تاریکترین شوێن دەکەوێتە ژێر ڕووناهی چرا .. مرۆڤ ئافرێندراوە ، مرۆڤییەتی خۆی هەست پێ بکا و پەیماننامە ئەبەدییەکانی (خود) لەگەڵ خۆیدا بە پیرۆزی بەڕێتەوە..
ئەوەی پێی دەگوترێ دادپەروەری ، - ئەگەر بوونەوەرێك بەو ناوونیشانە هەبێ -؛ لە هونەر و ئەدەبیات و ئەو ڕوانگایانەدایە ڕووە و هاوسەنگیدان بە ژیان ، کە دوور لە لەخۆنووسان و بارکەوتوویەوە هەڵدەبەسترێن..
بەدوای نووردا گەڕان کەم نییە.. دەخوازێ شتێك نەکەین هاوێنیای خەیاڵناسکیی و ئاسمانگەڕیی.. بەختووکەدانێك بشۆونین و شەرعییەتی باڵای پیرۆزگریی داهێنان بە تەواوی گۆڕگاێ و چەخماخە و تەنینەوە و ڕوانشناایی و دڵگەرمیی و ڕووبینیی و هەروایەتییەوە ، بە شەرعییەتێك بسەپێنرێ کە تەنیا لە (ئایەتیی) و (نایەتی)ـدا گیراوە و بە هێزی لێگەڕان و کۆگەرم کردن و دەمار دەرهێنان و تێکشکاندنی هاوکێشەکانەوە ، لە ڕێژگارێکی زیوار زیوار و ماسکداردا سەری کێل کردبێتەوە.
لێرەیشرا دادخواز ، ئەگەر بەلای بەری سیاسەتیشدا بشکێنێتەوە ، مەترسییەك پێکناهێنێ ، ئەوەندەی خودی – بەحساب – داهێنەر و – ەها – بەزانین بێ یان نەزانیی ، لە زەرخوازیی و گومااییدا لێ بخا..
ئەمە لە خۆیدا چەپەکوتانە لە تیمە تەییار و ئامادە و پێشتەکانی دێنشینیی ، لە پێناوی پاکانەی بەخێنەوەستان و چاونزیی و بە سەرخۆدا زاڵ نەبوون..
دوو شتی لێك جیاوازن ، شەرعییەتدان بە خود ، لە ڕێی شەرعییەتی هاوواتیبوون و وەرگرتن یا گۆڕینەوەی کارتی ئینتیمای هەڵکەوتن ، لە تونێڵە مارپێچەکانەوە کە نەك جەوهەری ڕاحیان تێدا ونە ، ڕووکەشی پەیوەندییە لاوەکییەکانیش لەوێدا لەبن پێیان کەووە ، دیارە هونەر و فەنتازیا و هەرچییەکی پێیانەوە بەندە کە مانایەکیان نامێنێ ، خود و ناسکبژی و شایانبوونیش لە ئەتمۆسفیرێکی لەو چەشنەدا جێی باسان نییە.
ئەم دوو شەرعییەتە ، دوو شتی لێك جیاوازن ، با لە ڕوانگاشدا پێکەوە بن.. شەرعییەتی داهێنان ، لە بە گۆترین درەوشانەوەیدا و شەرعییەتی هاوواتیبوون کاتێ شەرعییەتی داهێنانی پێ دەسەپێرێ . لە خەفەترین ساتیدا بەرەو کوژانەوەیەێ و دووشتی جیاوازن .

ئەدەب خەیاڵە.. بەختیار محەمەد

ئەدەب خەیاڵە، هیچ شتێکی دیکە نییە. ئەمەش بنەمای بەهای ئیستاتیکای ئەدەبە. هەربۆیەش ئەدەب بەبێ خەیاڵ نابێ، چونکە خەسڵەتێکی سەرەکی ئەدەب ئیستاتیکایە، سەرچاوەی ئیستاتیکاش خەیاڵە.

هەبەت داهێنانیش بەبێ خەیاڵ نابێ: خەیاڵی فانتازیی بێ سنوور. کاری ئەدەب ئەوەیە، کە واقیع لەناو قۆی خەیاڵدا دەشێلێ؛ بەمەش – لەسەر کاغەزدا – واقیعێکی نوێی جوداواز چێ دەکا و دەئافرێنێ؛ هەربۆیە لە ئەدەبدا هەرچەند خەیاڵ چەمووش و بێ سنوور و بەرزەفڕ بێ، هێندەش خۆی لە تخووبی داهێنان (دەگمەن و ناوازەدا) نزیك دەکاتەوە.

هەموو شاکارە ئەدەبییەکان ئەم خەیاڵە بێ سنووڕە بەرزەفڕەیان لەپشتە. ڕاستییەکەی شاعیری (ئەدیبی) داهێنەر، شاعیرێکی (ئەدیبێکی) خەیاڵییە و گەڵك جار وێنە و قسەی بێ سەر و بەر دەکا (میتافۆر و هێما و هەموو شێوەکانی خوازە و لێکچووواندن، داهێنانی وێنەئاسای ناو زمانی ئاخاوتنن؛ ئەگەر ئەم ڕەگەزانە نەبن زمان گەشە ناکا و دەوڵەمەند نابێ. لە زمانی شیعردا، کە دیوار و درەخت قسە دەکەن و ئاسمان بە چاوی یار دەچێ، ئەمە ئەو خەیاڵە وێنە ئاسایەیە، کە لە زمانی داهێنانی ئەدەبدا بەدەردەکەوێ و بەرجەستە دەبێ. ئەم وێنەیە کرێکی بەهای ئیستاتیکای ئەدەبە. ئەدەب بەوە لە ژانرەکانی دیکەی نووسین جودا دەکرێتەوە، کە خاوەن زمانێکی وێناویی فانتازییە. هەموو جوانی ئەدەب ئا لەم فانتازیایەدایە). دە ئێوە تەماشا کەن! ئەدی ئەمە وێنە و قسەی بێ سەر و بەر نییە (وێنەیەك کە پێ لە ناوازەیی)، کەوا ئەندرێ بریتێنی شاعیری سووریالی دەیڵێ و دەیکا: ((ئەو پەنجەرەیەی کە لە گۆشتمان هەکێڕاوە لەسەر دڵمان کراوەتەوە…))؟ (1) بەڵێ، ئا ئەمە وێنەی داهێنانە، ئەو کاتەی، کە خەیاڵ هەموو سنووڕکی ماقووڵ و ناماقووڵ دەبەزێنێ. ڕاستییەکەی ئەدەب – گەڵك جار – زمانی دەربڕین و داشتنی ناماقوولییەکانە. کرێکی بەهای چێژ و ئیستاتیکای ئەدەب لەم ناماقوولییە فانتازییەدایە. هەرچەند بە خەیاڵێکی فانتازیی نائاسایی بنووسی، هێندەش لە تخووبی ناوازە و داهێنان نزیك

دەبیتەوە. ئەم دێڕەی (بەیتەی) نالیش لە ئەدەبی کلاسیکی کوردیدا، پێ لەم خەیاڵە جوانە فانتازییە (خەیاڵێك، کە تا چاوی هزر حوکم کا، جوان و ناوازەیە):

((قوربان ئەتۆ نەخیلی یا روتابی
وەها شیرین و سینە نەرم و دڵەق)).

تەماشاکەن بشزانن رافائیل ئەلبێرتی چ دەڵێ:

((ئای ئەی هاوڕێم،… ئا..ا.. ا..ی!
گایەکی شین لە ئاودایە!
ئێستا بەحاڵ بەدەردەکەوێ!

- چی.. چی.. چ.. ی.. ی.. ی!
- گایەك لە دەریادا، ئای!)). (2)

یانیش دەڵێ:

((ناتوانم لەگەڵ باران
لە ڕووباردا خۆم بشۆم، ئەی خۆشەویستم
جەستەی ئاو بریندارە
بە خوێن داپۆشراوە)). (3)

رامبۆش دبێژە:

((ئەمەتە، ئەی ترسنۆکینە! لە وێستگەکاندا بۆشنەوە
خۆر ئەو ئێوارەیە
بە سییە پەکانی
شەقامەکانی پاك کردەوە
کە بەربەرییەکان پیسیان کردبوو
ئەمەتە شارە پیرۆزەکە، لە ڕۆژئاوادا ڕنیشتووە!)).(4)

ڕاستییەکەی ئەدەب کەینوونەی مرۆڤ کەشف دەکا: کەینوونە شاراوە و نهێنییەکەی. ئا ئەمە سەرچاوەیەکی هەرە سەرەکی بەهای لەزەتیشە لە ئەدەبدا. هەر بۆیەشە ئایدیۆلۆژیا لەگەڵ ئەدەبدا ناکۆکە، چونکە سنوور بۆ خەیاڵ (بۆ بیرکردنەوەی فانتازیی، بۆ کەشفکردنی کەینوونە) دادەنێ.

سەرئەنجام دەمانەوێ بڵێین: هیچ ئەدەبێکی سەد لە سەد واقیعی نییە. ناشبێ ئەدەبی سەد لە سەد واقیعی هەبێ، چونکە ئەوسا لە جەوهەری ئەدەب بوون دادەشۆرێ. لەمەوە خەیاڵ ڕەگەزی هەرە سەرەکی ئەدەب پێك دەهێنێ (ئەم خەیاڵە لە شیعردا دەگاتە ئەوپەڕی). واتە ئەدەبێك کە

خەیاڵی تێدا نەبوو، ئەدەب نییە، دەبێتە هەر بوارێکی دیکەی نووسین، تەنها ئەدەب نەبێ. بەنموونە وەك: بابەتی ڕۆژنامەگەریی، نووسینەوە و تێمارکردنی ووداوەکانی مێژوو، هەموو نووسینێکی واقیعی بەگەنامەیی، بیرکاری و ماتماتیك، ئەندازە… تاد؛ بەیە ئەدەب لەگەڵ خەیاڵ مامەڵە دەکا، بەرلەوەی لەگەڵ واقیعدا مامەڵە بکا. ئێمە دەزانین، تەنانەت ئەدەبێکمان هەیە پێی دەڵێن ئەدەبی خەیاڵی زانستی؛ ئەدەبێکیشمان هەیە پێی دەڵێن ئەدەبی (ڕۆمانی) واقیعی ئەفسووناویی. ئەو ئەدەبەی زۆر واقیعی بێ، زوو دەمرێ؛ یانیش هەر بە مردوویی لەدایك دەبێ. ڕاستییەکەی هیچ ئەدەبێك بەبێ خەیاڵ نییە، ئەگەر بە بڕێکی کەمیش بێ.

پەراوێزەکان:

1- ئەنتەرنیت.
2، 3 – رفائیل البیرتی، مختارات شعریة، ترجمة: صالح علمانی، عاصم باشا. ص 37، 56
4- رامبو (حیاته و شعره)، ترجمة: خلیل الخوری، الطبعة الثالثه 1985، مطبعة الدیوانی – بغداد. ص 137

بەختیار محەمەد

یەکەم: سەخی بوون و پیسکەیی لە ڕوانگەی مـــــاکیاڤێللی، دووەم هەزە. بریا محمد همزە

لەم باسەدا ماکیاڤێللی ڕەخنە باس لە ڕۆژگاری ئەڕەمان ئەکات کە ئەبێت میر چۆن وابکات بەسەخی بناسرێت بەڵام زیانی بۆی هەبێت لەهەمان کاتدا پیسکەبێت، یاخود چۆن لە پارەی تر ببەخشێ تا دەتوانێت خەرجی بکات بەڵام پارەی دەوڵەت نەبێت، ئەمانە دەرسکن ڕەنگە بۆ ئەڕەڕ ئەنجامێکی دروستن، وە پیسکەیی زیان بە میر ئەگەیەنێت و وادەکات متمانەی میللەتەکەی لەدەستبدات.
با ئێمە چاو لەو بکەین و ببینە گوزارشت بۆ ئاسودەیی خەڵک و

میللەتەکەمان و پێدابوونی متمانە بە خۆک و سەرک.
رزلەبارەی هەزەکان: (کوتت وەک خۆیquote like itself) لەماوەی رابردوودا کاتێک ئیدی دەستی ئیمپراتۆر نەگەیشت بە ئیتالیا و زیادتر بیریان لە دەستکاتی کۆسۆڤ ئەکردەوە، لەم کاتەدا ئیتالیا دابەش بوو بەسەر چەند وڵاتێکی بچوکداو دانیشتوانی زۆرێک لە شارە گەورەکان لە دژی خانەدانەکان چەکیان هەڵگرت، بەڵام لەبەر ئەوەی خانەدان و خاوەن موڵکەکان بەگشتی لە ژێر چاودێری ئیمپراتۆردا بوون هەمیشە خۆکیان دەخستە ژێر فشار و دەستکاتی خیانەوە لەبەر ئەوەش کە پیاوانی ئاینی حزیان بە دەستکات ئەکرد هەستان بە هاوکاری کردنی، لەم کاتەدا هەندێک لەو شارنشینانە کە بەشێک بوون لە کەسانی ئاسایی توانیان بگەنە دەستکات و بەم شێوەیە تەواوی ئیتالیا کەوتە ژێر دەستکاتی ئیتالیا کەوتە ژێر دەستکاتی پیاوانی ئاینی وڵاتە کەماریەکانەوە. فەرمان ڕەوایان ی بەشی یەکەم کشیش بوون و بەشی دووەمیش پێک ئەهاتن لە کەسانی بە ئەزمون و ئاسایی شارەکان و هیچ کام لەم دوو دەستەیە ئەزموونی بەڕێوەبردنی وڵاتیان نەبوو سەرباری ئەوەی کە شارزاییان لە شێوەیشدا نەبوو، هەر ئەمبوو کە باسی هەزی هەنایە پێشەوە و هەزە بگانەکان بە ئەوکارە بکار ئەهێنران، یەکەمین کەسێک کەلەم خزمەتکردنە دا سەرکەوتوو بوو ئەلبری گوکونیو بوو لە ڕەمانیا کەدەست پێروردەی مەشقی جەنگی براکسیو ئسفوزا بوو و ئەم دوانەش هەر یەکەیان لە سەردەمەکەی خیاندا دیکتاتۆری ئیتالیا بوون، دوای ئەم فەرماندەی دیکە پێدا بوون و تا ئەم سەردەمەی ئەمەش وڵاتەکەمان بە هەی توانا و لەهاتوویی ئەوانەوە بوە جێگەی دەستخەشی و شار و لایەن لویسەوە تاڵیان کرا و لە ڕەگەی فردیناندەوە وەران کراو لایەن دەوڵەتی سویسەاشەوە بە ڕەزی پێکرا.

بزووتنەوەی وەرگێڕان لە سەردەمی عەباسی یەکەم.. (بابز مستەفا) -(حەمرین عمر)

گرنگترین بابەت لە بزووتنەوەی وەرگێڕان بکەین ئەبینین کە پێش سەردەمی عەباسی بزووتنەوەی وەرگێڕان هەبووە هەر وەک ئەوە دیارە کە یەکەم وەرگێڕان و گواستنەوە لە ئیسلامدا لە سەر دەستی خالید بن یەزید بووە بەڵام ئەمە لەڕدا باس لەوە دەکەین کە ئایا لە سەردەمی عەباسی چەندە پێشکەوتوو بووە، لەگەڵ هاتنی خەلافەتی عەباسی بزافی وەرگێڕان زیاتر پێشکەوتوو بوو زیاتر گرینگی پێدرا ئەمش بەهۆی پاڵپشتی خەلیفەکانی عەباسی بووە کە دواتر بووە یەکێک لە پاڵپشتکانی ئیسلامی، ئەگەر بڕاوردێک بکەین لە نێوان خیلافەتی عەباسی و ئەمەوی دەبینین وەرگێڕان لە سەردەمی ئەمەویدا بە شێوەیەکی تاکە کەسی بووە واتە بە مردنی کەسەکە بوونی نەدەما.
بەڵام لە خیلافەتی عەباسییدا قوتابخانەییەکی گەورە هەبوو بە وەرگێڕان بە ناوی (بەیت الحیکمە) .
کە مردنی کەسەکە کۆتایی پێ نەدەهات .
دیارە لە مێژووی ئیسلامییدا بە گشتی و خیلافەتی عەباسی بە تایبەتی چەندین هۆکاری گرینگ هەبوون، کە پاڵینا بە مووسوماننکان کە زانستکانی بگۆنا وەرگێڕنە سەر زمانی عەڕەبی.

هۆکارەکان:
١- هەستکردنی خەلیفەکان و زاناکان بەوەی کە پێشنبیری لە گرینگترین هۆکارەکانە جەختی لەسەر بکرێت بە بووژانەوەیەکی دروست.
٢- فراونبوونی دەوڵەتی ئیسلامیی، لە ئەنجانی فتوحاتکانی موسڵمان.
٣- زیادبوونی خەش گوزڕانی بە تایبەت خەلیفەکان کە ئاوادانکردنەوە و بڕفراوبوون و بنیاتنانی کۆشکان و پرد و بەندەوکان و پێگاوبان، وای کرد بە ئەم ئاوادانییە پێوسیتیان بە ئەندازیار بێت، بەیە کتێبە یۆنانییەکانیان وەرگێڕا و پارەی زۆریان بە وەرگێڕەکان دا.
٤- ئەو میللەتانەی کە گەلەکانیان موسڵمان بوون، پێوسیتی وای کرد

زمانی عەبباسی فەر بن، وە لەم میانەش هەستان بە وەرگێڕانی کتێبە کۆنەکان بۆ عەرەبی.
٥- پاشنەری کەسی لایەن فەرمانڕەواکانی موسڵمانان، بە هاندانی بزافی وەرگێڕان وەک خەلیفەکانی عەباسی بایەخییان بە وەرگێڕانی کتێبی پزیشکی و ئەستێرەناسی و پەیوەندییان بە ژیانی خۆیەوە دەدا.

لە سەردەمی عەباسی بزافی وەرگێڕان بە چەند قۆناغێک تێپەڕیووە :
قۆناغی یەکەم : لە سەرەتایی خیلافەتی ابو جعفر و المنصور تا کۆتایی حووکمڕانی الامین ١٣٦ -١٩٠٨ک زیاتر کتێبی پزیشکی و بیرکاری و فەلەک وەردەگێڕدرا کە (عبدالله بن المقفح) یەکەم کەس کە کتێبی (کلیلة ودمنة) لە فارسی وەرگێڕا.
المنصور بایەخی بە وەرگێڕانی کتێبی پزیشکی و ئەستێرەناسی داوە، وە خەلیفە هاروون الڕەشید نوێنەرانی خۆی بۆ ئیمپراتۆریەتی یۆنانی ناردووە تا دەستنووسە ئاغریقیەکان بکڕن بۆ تایبەتی پزیشکی و کتێبی اقلیلس وەرگێڕدرا وە چەند کتێبێکی تر.

قۆناغی دووەم : ١٩٠٨-٣٠٠ک دیاری دەکرێت جیا دەکرێتەوە بە وەرگێڕانی کتێبی بیرکاری و فەلسەفە وە هەڵسان بە دانانی کتێب سەرنج و ڕاخنەگرتن و پشکنین و پوختەکردن، کە خەلیفە ئەل مەئموون سەرکایەتی کردنی بزافی وەرگێڕانی پێ دەردرێت، کە هەڵسا بە کتێبی یۆنانی لە ووڵاتی ڕۆم بە تایبەتی کتێبی فەلسەفی وەک غالەم و بژاردنی سەرکەوتنووکەی لە ساڵی ٢١٥ک پاشای ڕۆم ڕازی بوو باشترین کتێبەکانی وەرگێڕا.

قۆناغی سێیەم : لە ساڵی ٣٠٠ک دەست پێ دەکات و جیا دەکرێتەوە بە وەرگێڕانی کتێبەکان لە هەموو زانستە جیاوازەکان، بە تایبەتی کتێبی ئەدەبییەکان لە ئەدەبی فارسی.

لە دیارترین وەرگێڕەکان :
١- ئیبراهیم بن حبیب کە عەرەب بووە کتێبی بیرکاری لە هیندی وەگێڕاوە.
٢- الحجاج بن یوسف کە کتێبی (المجسطی) لە جوگرافیاوە وەرگێڕاوە.

ڕەبازی وەرگێڕان دوو ڕێگای هەبوو :
١- وەرگێڕانی پیت بە پیت (الترجمة العرفية) (یوعنا بن بطریق) سەرکی ئەو ڕێگایەی دەکرد کە هاو جەرخی خەلیفە المئمون بوو، ئەم شێوە وەرگێڕانە زەحمەت و گران بوو چونکە زۆر وشەی مەادف و هاو

واتایان نییە لە زمانەکەوە بۆ زمانەکی تر.
٢- وەرگێڕانی مانادار (الترجيمة المعنوية)(اعنين بن اسحق) سەرکایەتیی ئەم ڕێگایەی دەکرد، کە وەرگێڕ هەندەستا بە وەرگێڕانی ڕستەیەک بە هەمان مانای زمانی نووسینەکە کە هاو مانا بن دوو ڕستەکە.

ئەنجامەکانی بزاڤی وەرگێڕا :
١- بەاوبوونەوەی زانست زانیاری و زانیینەکان لە جیهانی ئیسلامی.
٢- لە ئەنجامی بزاڤی وەرگێڕان گەشەسەندی کاغەزسازی و کاغەزسازان بوو لە بغدا پایتەختی خیلافەتی مەبەندی بزاڤی وەرگێڕان بوو.
٣- زمانی عەرەبی بەرفراوانتتر بوو بۆ زاراوە زانستییەکان و دەبینە فەلسفییەکان.
Jabar Abdulla Mhajir
وە هەندە لە وەرگێڕانکانی ئەم دەورەیە کە ئەمانن ؟
[illegible] منکەی هیندیش کە دەستی کرد بەکاری وەرگێڕان لە هیندیەوە بۆ فارسی
[illegible] جبرائیلی کوری بختیشوعیش دەورەی سەرکی هەبوو لە وەرگێڕانی کتێبە پزیشکییەکان یۆنانییەکان بۆ سەر زمانی عەرەبی
پاش کۆتایی هاتنی ململانێکیان لە نێوان هەردوو برا ئەمین و مەئمون لە سالی ١٩٨ك دەڵێن 2سال و پێنج مانگ خایەندووە مەئمون بەیعەتی پێدراو بوو بە خەلیفەی موسلمانان سەردەمی مەئمون جیا دەکرێتەوە بە هاندانەکی تەواوی فەلسەفە و پزیشکی و بیرکاری و گەردوننناسی و گرنگی دانەکی تەواو بۆ بە زانستی یۆنانی، خەلیفە ساڵی ٨٣٠ز زانکۆی بەیتو لحیکمەی لە بەغدا دامەزراند کە لە گەورەترین زانکۆکانی سەردەمی خۆی بوو، هەروەها وەرگێڕان یەکەکی تر بوو لە سیماکانی سەردەمی مەئمون، کە لە ڕێگەیەوە زانست و ئەدەبی سریانی و فارسی ویۆنانی گواستراندەوە بۆ عەرەبی لەم ڕێگەیەوە زمانی عەرەبی شوێنەکی پێشکەوتووی گرت کە لە زمانی شیعر و ئەدەبەوە بووە بە زمانی زانست و فەلسەفە، هەروەها وەرگێڕانکان بوونە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی ڕۆشنبیری لە دەوڵەتدا، کرانەوەیەکی ڕۆشنبیری دەستی پێکرد
گرنگیدان بە بواری وەرگێڕان لە دەوری مەئموندا پێشکەوتنەکی گەورەی بەخۆیەوە بینی کە هەستان بە وەرگێڕانی کتێبە بیانیەکان لە زمانە جیا جیاکان لە بوارەکانی (فەلسەفە. پزیشکی. سروشت. فەلەک. بیرکاری) مەئمون پێوەندی لەگەل پاشای ڕۆمدا هەبوو هەستان بە پەیدانی دیاری پربایەخ لەبەرامبەردا داواکردنی کتێبەکانی

(ئەفلاتوون. ئەرستە).
پێویستە بونی مەئمون بە وەرگێرانکانی فەلسەفەی سروشت و بیرکاری پێریسندو بووە هەی درووستبونی دژیەک لە نێوان ئەم دوو ئایندا لەسەر مەسەلەی (تەوحیدی خودا) ئیبن تیمیە دەلێ یونانیە کانکان لە گەرترین موشریکی بوون ئەستێرە و بتەکانیان دەپەرست ئەمەش بگەورە سەیرکردنی زانستی فیزیا بوو/ بگشتی ئەتوانین بلێین کە سیفەتەکانی ئەم سەردەمەی عباسی یەکەم خەریکبونی خەلیفەو ئەمیرەکانە بە زانست و ئەدەبەوە بەتایبەت لە سەردەمی مەنسور گرنگی دەدا بە فەلەک . رەشید بە پزیشکی . مەئمون بە فەلسەفەو مەنتق وە خەلیفەکان گەورەترین هاندەربوون بە خەلکی کە خەریک ببن بە زانست و زانیارییەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند خاتوو مەیوە محەمەد.. هەڤپەیڤین: کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند خاتوو مەیوە محەمەد:لە شانەدا ئەکتەر بە رۆح و جەستە راستەوخۆ لەگەڵ بینەران ئاوەزانی یەکتر دەبن
هونەرمەند "مەروە محەمەد" لە ساڵی 1983 لە شاری هەڵەبجە لە دایک بووە ،لە ئێستادا لە شاری هەولێر نیشتەجێیە لە یەکێک لە قوتابخانەکانی ئەو شارە وانەی پەروەردەی هونەری دەڵێتەوە خاتوو مەیوە محەمەد یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە توانیویەتی توانستی خۆی لە بواری نواندن بسەلمێنێت بەتایبەتی لە دراما تەلەفزیۆنکان دا بەشداری چەندین درامای کردوە وەکو (ڕێحان ،وەسیت نامە ، گەردەلوول ،نامەکانی ئەشرف،سایە ،ساتەکانی ژیان …هتد) بە زیاتر ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لە گەڵدا ساز کردوە.

هەڤپەیڤین: کامەران حاجی ئەلیاس

***ئاگەر بکرێت بە خوێنەرانمان باس لەژیانی هونەری خۆت بکەیت.**
-سەرەتا زۆر سوپاس بۆ ئەو بەسەرکردنەوەیەتان،ئاوەی راستی بێت من

هەر لەسەرەتای چونم بۆ پەیمانگای هونەرە جوانەکانی سلێمانی لە بیشی شانۆ ،دەستم کرد بەکاری هونەری نواندن ، بۆ بەردەوامی لەهەموو قۆناغەکانیە پەیمانگا، بەسەرکەوتوی بەشدار بووم لە چەندین کاری شانۆیی کرد لەهەمان کاتدا و بەشداریم لە چەند دراماێک کرد وەکو (گەردەلول -وەسیەت نامە-نامەکانی ئەشرف-ڕەحان-سایە-ساتەکانی ژیان-خانەکەی حاجی ئاغا-فیلمی سینەمای دانیشتوانی علی ئاوا -کورتە فیلمی کراسی سور و باوکەکانم-شانۆی ئاوازیکی خەمناک.....).

- **وەکو زانراوە شانۆ لە بە باوکی هونەر ناوزەند کراوە لە هەمان کاتدا بەرزتان دەرچووی بیشی شانۆی پەیمانگای هونەرەجوانەکانن بەرزتان چۆن دەڤانە هونەری شانۆ؟**
- بەگومان شانۆ بەباوکی هونەرناوزەند ئەکرێ چونکە ئەکتەر بە ڕۆح و جەستە ڕاستەوخۆ لەگەڵ بینەران ئاوێزانی یەکتر دەبن لەهەمان کات دا چەندین هونەری تر وەکو موزیک و شۆوکاری لە خۆدەگرێت ، نواندن لەسەر تەختەی شانۆ چەژە تایبەتی خۆی هەیە کاتێک ئەکتەر بەشێوەی ڕاستەوخۆ لەگەڵ بینەران دەدوێت ، بینەریش زیاتر چەژ لەو هونەرەو وەردەگرێت، نابێ ئەوشمان لەبیر بچێت نواندن لەسەرتەختەی شانۆ زۆر زەحمەتر لەنواندن لەبەرامبەر کامیرادا.

***زۆر کەس لەرەخنەگران دەڵێن،لە ئێستادا بینەری دراما تەلەفزیۆنەکان، جەماوەریان زۆر زیاترە لە بینەری شانۆ و سینەما خوێندنەوەی بەرزتان لەسەر ئەم بۆچوونە چییە؟**

- ڕاستە لەبەر ئەوەی دراما بە ویست جەماوەر ئەچێت مالی هەموو کەسێک بەڕام شانۆو سینەما دەبە کاتی بە تەرخان بکرێت..بەڵێزیاتر ئەو کەسانە بینەریانن کە لەبواری کار دەکەن نابێ ئەوشمان لە یاد بچێت نمایشی ئاست نزم کاریگەری نەرێنی دەبێت،ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بینەری کەم بێت و بەڕام لەگەڵ ئەوەش دا شانۆی باشیش هەبووە کە بینەرێکی یەکجار زۆری هەبووە.

***سانۆ فیستیڤاڵی شانۆیی لە شارەکانی کوردستان ساز دەکرێت، چۆن دەڤانیتە ئەم فیستیڤانانە؟**

- من دەست خۆشی لەو هونەرمەندو لایەنانە ئەکەم کە سانۆ فیستیڤاڵی شانۆ ئەنجام دەدەن ، کارێکی زۆر باشە کە هونەرمەندان ئەزموونی یەکتری ببین ئاگەڵی بیروڕایەکان

بکەن، لەهەمان کاتدا توانستی هونەرمەندان نیشان دەدەن بۆیەمن سازکردنی فیستیڤاڵەکان بەکارێکی زۆر باش دەزانم.

***تاچەند شانۆ دەتوانێت گوزارشت لە ناسۆرییەکانی جەماوەر بکات، پێتان وایە لە کوردستان شانۆی کوردی ئەو ڕۆڵەی خۆی بینیوە؟**

- لەڕگەی شانۆوە تا ڕادەیەکی زۆر ئەتوانیت گوزارشت لە ناسۆریەکانی جەماوەر بکات و هەرچەندە هەندە کاری شانۆیی لەرو لەوە نمایش کراون بابەتە هەی ئەوەی بینەر لە هەڵەکانی شانۆ دوور بکەوێتەوە هیوادارم کارە شانۆیەکانمان ڕاڵیکی گەورە یان هەبێت و ئەوەی تا ئێستا نەکراون هەوێبدری ڕاڵی خۆی بگەڕێت.

***ئەمە لە سەدەی بیست و یەک دایە کەچی تائێستا، هەندە لەتیپە شانۆییەکانی کوردستان گرفتی نەبوونی ئەکتەری کچیان هەیە پێتان وایە هەکارەکەی بۆچی دەگەڕێنیتەوە، لەوکاتەی ساڵانە چەندین ئەکتەری کچ لە پەیمانگا و کۆلیژەکان تەواو دەکەن؟**

- چەند هونەرمەند ێکی ئافرەتمان هەیە کە جێگەی دەستیان دیارە ساڵانە بەرهەمی شانۆیان هەیە لەرەوە دەستخۆشیان لە دەکەم، ڕاستە ساڵانە فەرخوازیکی زۆر لەو بوارە خوێندن تەواو ئەکەن ئەو ەەژە زۆرە بەڵام بەشێک لەودەرچووانە تەنها بە بەدەست هێنانی بروانامەکەیانەن ێک بە بەردەوام بونیان لە کاری هونەری و ڕێگری خۆزانیش دەوری خۆی هەیە قبوڵی نیە کچی دەرکەوێت.

***لە ئێستادا بەرزتان مامۆستای وانەی پەروەردەی هونەرین لە قوتابخانە چۆن دەڕوانیتە ئەم وانەیە تا چەند گرنگی پێدەردەت لەلایەن بەرپرسیارێتی قوتابخانە و وەزارەتی پەروەردە؟**

- بەداخەوە تا ئێستا ،وەک پێویست بایەخ بە وانەی هونەر نادرێت و کۆشەی گەورەی ئەمە کاتێک بەشی شانۆمان تەواو کردوە لەخشتەی وانەکانی قوتابخانە وانەی شانۆ بوونی نیە، لەلایەکی تر تائێستا میتۆدێک بە وانەی پەروەردەی هونەری نیە،خاڵێکی تر لەزەر بەی قوتابخانەکان ژووری تایبەت بە وانەی هونەر(نیگارگا) نیە هیوادارم لە داهاتوودا وەزارەتی پەروەردە بایەخی زیاتر بەو وانەیە بدات.

***دوا پرسیارمان ماوەیەکە هیچ چالاکی هونەریت نییە هیچ**

پرۆژەیەکی نوێ هونەریتان هەیە؟

- بەداخەوە هیچ پرۆژەیەکی نوێم نیە و ماوەیەکی زۆرە بەشداری هیچ کاریکی هونەریم نەکردوە وەکو دراما،دووبارە سوپاس بە بەسەرکردنەوەم رۆزو حورمەتم هەیە .

لە نیگای ئەسرینەوە.. عەلی سیرنی

دەدا دە لە مەوجی گریان

دەەی دەریای بە سنورە

جارە شین و جارە ساف

جارە نزیک وجارە دوورە

گەشتەکی تاریک و تیشکەکی نورە

بەلەمی خەیاڵ و هیوای زەرە

هەندە نزیک و هەندە دوورە

گەهە خەندەو گریان گەهە غەمگین و ئەسرین

لە گەە مەوجی دە ژەر و ژورە

لەت لەتی کرد ئەو کافرە سینەو دە

لە دەستکی هەم و لە دەستکی شورە (١)

هەر دای لە سینەو دە فکەی خوێن تەنی ئاسە

دڵی بەربەیانە هاتنی تیشکی هەتاوی سوورە

_____

١ – شور: لە زاراوەی کورمانجی باکور واتە شیر یان شمشێر.

دووبارەکەی هەڵبژاردنی تورکیا و کورد.. زاناز

یەکەم
ئەو هەڵبژاردنەی تورکیا کە کرا پلانەکە پێش هەڵبژاردن داڕژراوە بووی کە دوو لایەن دروست بکرێت ،
لایەنکی بەری ئەکەپە
ئەوی تر بەری جەهەپە
بەری ئەکەپە و ئەو هەزانی لەگەڵین زیاتر ئیسلامین بەڵام بەری جەهەپە چەپن

ئەوش واتە ئەردەخان و ئەوانی لەگەڵین زەر باش کەمەگاکیان خوەندەتوە بەیە زیاتر ڕەنگدانەوە و دروشمکانیان دینی بوو، بەس بەرامبەرکانیان کە دروشمی ئەپزسیونیان بەرز دەکردەوە و دیانووتنەوە ئەمش ئەردەخان چەکی خشی لەو ڕەگەیە بەکارهێنا.

دەکرێت بڵین ئەردەخان هەم لەڕەگەی کەکردنەوی حزبە ئیسلامیکان هەمیش هکاباری کردنی لەسەر دروشم و قسەی ئەپزسیونکان تا ڕایدەیەکی زەر هەڵبژاردنکەی لە بەرژەوندی خی یەکلا کردبێتەوە.

دووەم

لەکەتایدا پەم وایە ئەوی زیانی بەردکەوت کوردە ،وەک کورد،

چونکە هەر یەکێیان لەبەرییکن و لەبەری خیان پلەی یەکەم ئەوان نین بەکو جەهەپە لەبەرییک یەکەمە ئەکەپش لەبەری تر.

ئەمش وا دەکات ئەوان چی بەن ئەوانی تریش لەگەین لەگەیشی نەبەت کاریگەری نابەت بەس دەبوایە کورد و هەموو حزبە کوردییەکان لەبەرییک بان ئەو کات بەهەزتر و دەنگیان باشتر دەگەیشت هەمیش خەکی زەریشیان پشتیوانیان دەبوو بەس ئاوا خەکی تریش دابەش دەکات …

2023 5 16